

KÄMPERSVIK

Ett samhälles uppgång och fall

*"En pärla i musslan. En idyll •
av stilla ro. Här är mitt hem.
Ingen jäkt stör. Ingen genom-
fart av bilar förpestar luften.
Härligt!"*

(Edla Grahn, 82 år, född och bofast
i Kämpersvik.)

Den 17 maj 1995

Johan Samzelius, S3b

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Kap 1	Inledning	sid 3
Kap 2	Kämpersvik - en beskrivning	4
Tab 1	Förteckning över fartyg i Kämpersvik 1900 - 1950	10
Tab 2	Husen i Kämpersvik	12
Karta 1	Kämpersvik 1899	16
Karta 2	Kämpersvik 1934	17
Kap 3	Faktorer bakom uppsvinget	18
Kap 4	Några viktiga förändringar under 1900-talet	19
Kap 5	Har Kämpersvik någon framtid?	21
	Sammanfattning	22
	Litteratur- och källförteckning	23

Kap 1. Inledning

En anledning till att jag kom att intressera mig för Kämpersvik som särskilt ämne är att det är det skärgårdssamhälle i vilket jag är född och uppvuxen. Mina föräldrar kom från Stockholm till Tanums kommun i Bohuslän år 1974 och slog sig ned i det lilla kustsamhället Kämpersvik mellan Fjällbacka och Grebbestad. Jag föddes i Uddevalla den 11 november 1975.

Frågeställningar

Jag har försökt få reda på vilka villkor som befolkningen levde under när stenindustrin blomstrade och vilka följderna blev när stenbrotten undan för undan stängdes. Jag har behandlat följande frågeställningar:

- 1 Vilka faktorer bidrog till samhällets uppkomst?
- 2 Hur har de sociala och ekonomiska villkoren förändrats under 1900-talet?
- 3 Har Kämpersvik någon framtid?

Framställningen får visa om jag med stöd av skriftliga och muntliga källor lyckats få en uppfattning av hur samhället såg ut för hundra år sedan och hur det utvecklades?

Metod

Jag har på bibliotek, hemma och på Bohuslänns museum letat fram litteratur om Kämpersvik och om stenindustri, fraktfart och fiske i Bohuslän. Jag har också fått läsa gamla protokoll och kassaböcker från Folkets hus, Kämpersvik. Dessutom har jag intervjuat flera av invånarna i samhället. Med hjälp av intervjuer, fotografier och kartor har jag fått fram hur samhället såg ut i slutet av 1800-talet, under samhällets blomstringstid på 1920-talet och under nedgången på 1950-talet.

Kämpersvik 1950. Observera den typiska funkismodellen på Konsum

Kap 2. Kämpersvik - en beskrivning

Kämpersvik är beläget i Tanums socken mittemellan Fjällbacka och Grebbestad. Samhället ligger i en smal dal som sträcker sig mellan två relativt höga berg från havet och i nordostlig riktning. Genom dalen rinner en liten bäck. Det moderna Kämpersvik består av ett femtiotal bostadshus, de flesta typiska bohuslänska dubbelhus men också några moderna kataloghus. Norr och söder om samhällskärnan ligger ett stort antal fritidshus från sextio- och sjuttiotalen.

Tanum är internationellt känt för sina rika minnen från framför allt bronsåldern. Främst är det det stora antalet hällristningar, de flesta från yngre bronsålder, som förknippas med Tanum men här finns också gott om andra lämningar från stenåldern och framåt. Från år 1994 finns en del av Tanums hällristningar med på FN:s lista över världsarvet och är därmed klassade som lika viktiga som t ex Egyptens stora pyramider.

På bronsåldern var platsen där vårt hus ligger havsbotten och dalen var kanske segelbar hela vägen upp till Vitlycke, där de mest bekanta hällristningarna finns. På vägen dit, alldeles öster om samhället, måste man passera en trång klyfta mellan två branta berg. På det södra ligger en fornborg. Den kanske användes för att bevaka vägen till Vitlycke, som måste ha varit en stor kultplats eller kanske ett centrum för handel. På de högre liggande åkermarkerna kring Kämpersvik finns också gott om flintavslag, vilket visar att trakten varit befolkad ända sedan stenåldern. Några hällristningar finns inte i eller intill själva samhället. Gamla uppgifter finns om en ristning vid Skrefors i Kämpersviks västra del, men den har förmodligen vittrat bort eller blivit till gatsten på något tyskt torg.

Under bronsåldern var området kring Viken ett sammanhängande kulturområde och fortsatte att vara så under hela vikingatiden, då de första smårikerna bildades. Kungarna i Viken förde krig mot varandra och flera uppgifter om sjöslag och drabbningar i Viken finns i bl a de isländska sagorna. Lämningar av bebyggelse från vikingatiden förekommer relativt sparsamt, möjligen beroende på att dagens gårdar och samhällen ligger på samma platser som vikingatidens. På flera håll, t ex vid Jorefjorden, kan gamla vägar som slutar innan de kommer fram till havet ge en antydning om vikingatida hamnlägen. Vägen slutar vid den plats som enligt traditionen var de sjöbodas som den norske kungen använde vid sillfisket. Gårdsnamnet är Skeppstad, där "stad" kommer från "stö", båtuppläggningsplats.

Runstenar är heller inte särskilt vanliga i Bohuslän. En av de mera kända stod på Röd på Otterön nordväst om Kämpersvik. Samhällets namn kan vara vikingatida eller rättare sagt namnet på gården Kämperöd som gett samhället dess namn, Kämperöds vik.

Kämperöd är högst belägen av de två gårdarna i själva samhället och var kanske hemvist för en vikingatida hövding eller åtminstone kämpe. Ordet röd betyder förmodligen röjning och är vanligt i gårdsnamn från medeltiden. Det andra gårdsnamnet, Hagarne, är ett naturnamn och kan vara yngre.

Bohuslän var norskt land fram till den 26 februari 1658, då freden i Roskilde undertecknades. Norge var då lydrike under Danmark. Bohusläns första svenska kung var alltså

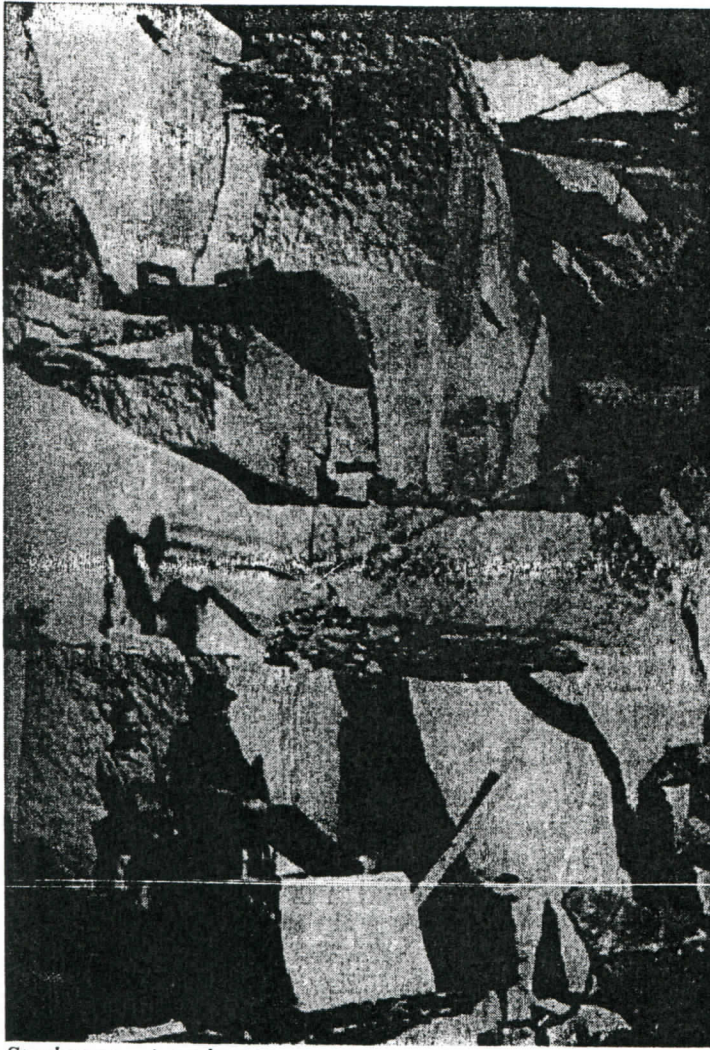
Karl X Gustav. Trots att stora ansträngningar gjordes för att försvenska bohusläningarna dröjde det länge innan det norska inflytandet försvann. Än i dag är det många norska ord som dröjer sig kvar både i lokala dialekter och i Ortsnamn och geografiska namn. I det branta ber-

get, som stupar ned i havet sydväst om Kämpersvik finns t ex en stor, grund grotta, Rannikehålan, efter norskans ravn, korp. Ännu på 1980-talet häckade korpar i hålans tak.

Om Kämpersvik haft någon blomstringsperiod under de stora sillfiskeperioderna under 1500-talet och 1700-talet framgår inte av det material jag känner till. Troligen förekom emellertid sillfiske i viken, som lämpar sig bra för vadmast. Ett silsalteri finns omnämnt i lantmäteriets handlingar från 1796. I samma material är endast två byggnader markerade vid viken. Från den senaste (sista) sillperioden åren 1877 - 1900 finns uppgifter om hur sillen stod så packad i viken att man kunde ösa upp den med skyfflar, den sill som p g a stor trängsel inte överlevde använde man som gödsel med bra resultat. Liknande uppgifter finns från flera håll. Det närmaste trankokeriet ligger strax norr om Kämpersvik vid Saltvik. Platsen heter just Trankoket. Ytterligare en bit norrut ligger turistanläggningen Tanumstrand, tidigare Rörvik. Den inre delen av anläggningens gästhamn är en gammal trangrumsdamm, d v s en avstjälpningsplats för 1700-talets industriavfall. På 1900-talet var samma vik en av kustens bästa uppväxtplatser för äkta tunga.

Ännu i slutet av 1800-talet var Kämpersvik en utmark till de ovanför liggande gårdarna. Jordbruket hade fiske som kompletterande näringsfång och viken användes säkerligen som hamn. Hamnen kan också tidigt ha använts för utskeppning av spannmål. På vikens norra sida fanns under gården Wiig, Vik, vid Kvennestrand, (Kvarnestrand) en vattenkvarn i utloppet från den numera utdikade Ejdesjön. Kvarnbäcken med tillhörande ålfiske finns omnämnda redan år 1403 då Gunnar Torbjörnsson och hans hustru Sigrid Munansdatter sålde bl a "2 mb. i Vik med kvernebaek og aalefiske" till den norske stormannen Jon Reidarsson Darre på Tönsbergshus. Jon Darre sålde den 30 augusti 1407 egendomen till Helge Guthormsson Rask. År 1595 tycks gården Vik ha tillhört Oslo kapitel och erlade till Altare S:t Crucis af Mariae kirke 4 tdr (tunnor ?) malt.

I mitten av 1800-talet blev det stor efterfrågan på sten i Europa. Den bohuslänska graniten var mycket lämplig både som gatsten och som byggnadssten. Den förste som utnyttjade bohusgraniten industriellt var C A Kullgren, som tillsammans med kanalbyggaren Nils Ericson startade Bohuläns största och mest kända stenindustri på Bohus-Malmön år 1842. Stenindustrin växte snabbt till Bohusläns viktigaste näring och överallt där det fanns goda förutsättningar började man bryta sten. Förutsättningarna var granit av god kvalitet, tillgång till arbetskraft och goda utskeppningsmöjligheter. Kämpersvik hade graniten och utskeppningsmöjligheterna. Arbetskraften kom dit arbete erbjöds och på några få år förvandlades Kämpersvik från stö till ett blomstrande stenhuggarsamhälle. Storbrott drevs på båda sidor viken. Störst var Kullgrens Enka men också mindre företag, t ex firma E Joelsson, Kämpersvik, drev verksamhet både på fastlandet och på de utanför liggande öarna. Samhället, som i slutet av 1800-talet bestod av sju hus växte explosionsartat och befolkningen ännu snabbare. Trångboddheten var stor. Stenbrytningen skapade arbete åt många men välstånd åt få.

Stenhuggare i storbrott.

En stenhuggares liv

Anton Pettersson föddes år 1902 på Sturkö i Blekinge. Fadern var stenhuggare. Anton gick i folkskola varannan dag, men eftersom han var stor och stark för sin ålder fick han tillbringa en stor del av skoltiden i lärarens ladugård och stall. Efter skola och konfirmation fick Anton följa med sin mor till Öland och plocka betor. Resan gjordes till fots. Efter betsäsongen blev Anton kvar som drängpojke åt en ölandsbonde. Arbetet var tungt, maten dålig och lönen usel. Efter ett par år hade Anton fått nog och återvände till Blekinge, där han högg sten. En dag kom Anton i samspråk med en bekant som skulle till Bohuslän och hugga sten. Betalningen var bättre där och arbete fanns för den som kunde hugga knott, smågatsten. Anton följde med till Bohuslän och fick jobb hos Kullgrens Enka i Kämpersvik. Året var 1920.

I Kämpersvik bodde Anton till en början i en stenhuggarbarack men fick sedan hyra en sovplats i ett av de två rummen hos änkan Eva Johansson. I rummet bodde Anton och fem andra stenhuggare. I det andra rummet bodde änkan med dottern Torborg. Anton tyckte mycket om att berätta hur han vann änkans gunst och fick Torborg till hustru. Det var nämligen så att de stenhuggare som inte hade familj och många som hade det använde största delen av sina magra inkomster på kortspel och på sprit. Törsten räckte i allmänhet längre än pengarna. Nu fanns

7

det hos änkan en stor och kraftig stenhuggare med dåligt ölsinne. Han var inte särskilt omtyckt men ansågs farlig att råka i gräl med, särskilt när han hade druckit.

Änkan hade en flaska rödsprit i köket för att tända i spisen med och hon var förgrymmad över den stora åtgången. En dag när hon fann flaskan nästan tom ilska hon till och blandade rödspriten med fotogen. När Anton kom hem den kvällen hörde han ett förfärligt oväsen från köket och därinne stod en rasande stenhuggare med dåligt ölsinne och änkan hade han dängt i ena hörnet och Torborg i det andra. Rödsprittjuven var ertappad och hade inte tyckt om smaken. Då blev Anton, som annars var lika fridsam som han var stark, riktigt arg. Så behandlar man inte fruntimmer! Han lyfte syndaren i nacken och byxbaken och slängde ut honom på gården. "Och han kom inte in igen!" Så vann Anton s a s prinsessan och halva kungariket.

Det var en rejäl man Torborg fick. På sin lediga tid tog han ut sten och högg till den finaste granitgrund till huset, som stod direkt på marken. Han lade nya golv, lade om taket, högg stentrappa och grindstolpar och bytte fönster och dörrar. Rummet som han delat med fem stenhuggare blev finrum. Vinden blev inredd. När elektriciteten kom drog Anton in rinnande vatten och avlopp. Någon dusch blev det inte förrän Torborg var död. "Är man två så kan man tvätta varandra. Då behövs ingen dusch."

Under många år hade Anton AK-jobb, d v s sådana arbeten som staten anordnade under de svåra åren på 30-talet. Det s k mellandistriktet i stenriket Bohuslän drabbades svårt av nedgången i stennäringen. Anton byggde vägar och bergrum. Ofta hade han inte råd att resa hem i helgerna. I Kämpersvik hade Torborg hand om postkontoret så familjen klarade sig bra på det hela taget.

Under andra världskriget hade Anton och hans granne, Blom, skaffat ett par griskultingar för att kunna dryga ut kosthållet till julen. När Anton var borta på jobb skötte grannen grisarna. Men när Anton en dag kom hem mötte grannen honom och sade: "Det var förskräckligt vilken otur, men din gris har dött."

Anton Pettersson dog i december 1995, 93 år gammal. Han var den siste av de många blekingar som kom till Kämpersvik för att hugga sten.

Vid seklets början fanns ungefär 15 hus i Kämpersvik och näringarna var jordbruk, fiske och fraktfart. Vid 1920-talets slut fanns det flera stenbrott, två brädgårdar och ett stort antal fraktfartyg i Kämpersvik. Detta skapade underlag för fem affärer, ett bageri, ett eller två kafeer, en skraddare, två skomakare, ett antal hemsömmerskor, kiosk, post och telegraf. Dessutom fanns Folkets hus med biograf och servering.

Kämpersvik 1960. Folkets hus markerat t h i bilden.

Folkets hus historia är väl dokumenterad. Bertil Joelsson, Kämpersviks siste köpman, förvarar protokoll och kassaböcker från Föreningen Folkets hus, som bildades år 1914. De pådrivande krafterna fanns hos syndikalisterna, som politiskt stod till vänster om arbetarpartiet. Föreningen sålde andelar för att få ihop pengar till bygget. Andelarna kostade 5 kronor och betalningen kunde delas upp på två månader. Summans storlek kan jämföras med kostnaden för själva bygget, drygt tvåusen kronor. Sten till grund och trappor höggs av frivilliga krafter på kvällarna efter avslutade tolvtimmarspass. Fackföreningarna köpte flera andelar. Svenska stenindustriarbetarförbundet Avd 67 Kämpersvik och Avd 125 Otterön köpte andelar. År 1918 hade de sista hindren för bygget övervunnits och invigningen firades med vederbörlig pompa och ståt. Bl a inköptes fyrverkeri för inte mindre än 15 kronor.

I mer än fyrtio år var Folkets hus kultur- och nöjescentrum inte bara för kämpersviksborna utan också för folket i Långsjö, Anrås, Orrekläpp, Kville och till och med Grebbestad. I Grebbestad fanns också stolta planer på ett Folkets hus, men de blev aldrig förverkligade. Till attraktionerna hörde biografföreställningar. År 1924 kostade en biobiljett 75 öre. I en tid utan TV och multimedia var rörliga svartvita bilder en sensation. Elektricitet fanns inte i samhället. Projektorn var handvevad och som ljuskälla användes en acetylenlampa. Det var ganska riskabelt att visa film, eftersom själva filmremsan var mycket brandfarlig. Danserna var populära men det var inte alltid de gick med vinst. I synnerhet efter stenhuggarepoken var omkostnaderna för orkester så höga att de inte täcktes av inträdesavgiften. Den stora festdagen var annandag jul. Då hade samhället hållit julen i helgd i dagarna tre. Först på annandagens kväll var det tillåtet att ägna sig åt mera världsliga nöjen som dans.

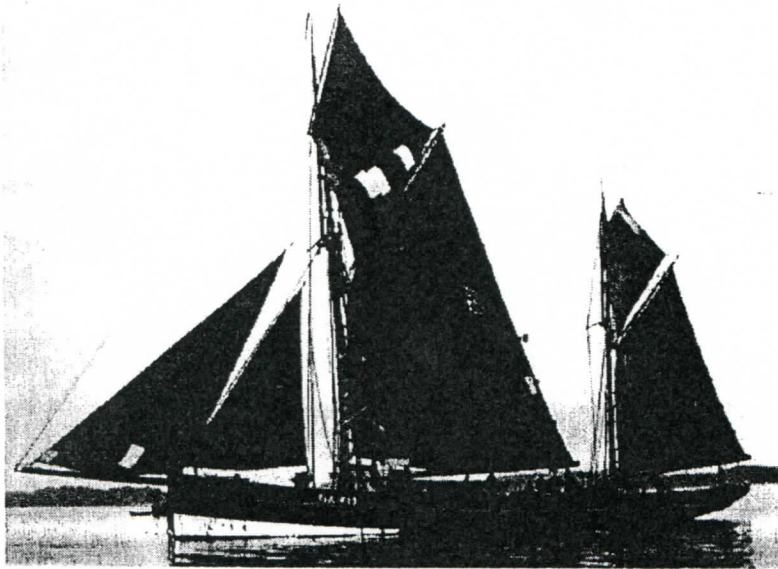
En av de få invånarna i Kämpersvik, som inte fick gå till Folkets hus var Edla Grahn. Hennes föräldrar som var religiösa ansåg att Edla inte hade att göra i detta "syndens näste". Inte ens när det visades film med ett kristet tema fick hon gå dit, blotta atmosfären på detta hemiska ställe övervägde filmens goda budskap.

Redan i början av 1930-talet började en nedgångsperiod för samhället när efterfrågan på gatsten och kantsten avtog. Den svenska staten gick då in med stödbeställningar och tack vare dessa räddades sysselsättningen i ytterligare ett tiotal år. Den starka traditionen med mångsyssleri gjorde att samhället kunde leva vidare. I stället för att hyra ut till stenhuggare hyrde man ut till sommargäster och i stället för att frakta sten och havre fraktade man badgäster till öarna. När de små och magra jordbruken blev olönsamma, styckades marken till sommarstugedomter och i de kvarvarande affärerna ersattes trätofflor och sydvästar av badskor och badmössor. På 1930-talet startade Anker Andersson en såg med lådfabrik. Sågen brann år 1942 tillsammans med Martin Olssons trävarumagasin och Hellstrands hus. Och stennäringen dog ut långsamt. Så sent som på 1950-talet höggs det sten i det gamla storbrottet i Skrefors men nu av enstaka ensamföretagare som Ernst Johansson "Skottorparn". Han hade varit statare på gården Skottorp och tyckte inte om namnet och ännu mindre att hans barn kallades för "Skottorpungarna".

Om inte stenindustrin medförde välstånd för stenhuggarfamiljerna så innebar den åtminstone arbetstillfällen och till och med välstånd för många andra. Stenhuggarna måste ha mat och kläder och fotogen och verktyg. Stenen och maten måste fraktas, mest till sjöss. Handlare och redare gjorde goda förtjänster. I Kämpersvik fanns under samhällets storhetstid fyra affärer, bageri, kafé, post, telegraf och ett Folkets hus med biograf. Befolkningen i samhället med omnejd uppgick till flera hundra personer. Stenindustrin och dess servicenäringar hade skapat samhället men i god bohusslänsk tradition ägnade sig invånarna inte bara åt sten. Kämpersvik var nu också ett centrum för handel och fraktfart. Fisket utgjorde binäring för både stenhuggare och torpare och omvänt var jordbruk och dagsverken binäring för de strandbor, som hade fisket som huvudsaklig inkomstkälla.

Långt in på 1900-talet skedde så gott som alla godstransporter sjöledes. Kämpersviks goda hamnläge gjorde att samhället blev hemmahamn för en mängd mindre fartyg. Frakterna skedde mestadels på jakter, mindre segelfartyg, som inte krävde varken större bemanning eller pappersexercis för att framföra. Spannmål, sten och styckegods var vanliga laster och kustfarten gick mellan svenska, norska, danska, tyska och polska hamnar. Göta kanal var också en vanlig trad för de bohusslänska skutorna. Lastkapaciteten var i allmänhet mellan femtio och etthundrafemtio ton. Bohussläningarna är ju kända som duktiga sjömän, men på jakterna var det ibland både si och så med sjömansskapet och navigeringsförmågan. Ofta var det traktens bönder, handlare eller byggmästare som blev både redare och skeppare och många av dem har ofrivilligt fått ge namn åt skär och undervattensklippor i den utanförliggande skärgården, t ex Ankers grund. Dåliga båtar, överlast och starka drycker bar skulden för många grundstötningar och förlisningar. Förbättrade kommunikationer landvägen innebar en ökad konkurrens om frakterna och i likhet med stennäringen hade fraktfarten spelat ut sin roll vid 60-talets ingång.

Kämpersviks enda industri förutom stenindustrin var lådfabriken med tillhörande såg. Den låg på vikens södra sida och här spikades lådor till fisket. Så gott som alla äldre manliga samhällsbor verkar någon gång i sitt liv, mest som pojkar, ha spikat lådor här. År 1942 brann sågen och tillverkningen upphörde.

De flesta byggnaderna längs vikens södra sida var länge sjöbodar och magasin för sjöfartens behov, t ex virke och spannmål. Här stod också vadbocken. Antalet fiskare i Kämpersvik var tillräckligt stort för att bilda vadlag.

En typisk engelsk kutter.

Tabell 1:

Förteckning över fartyg i Kämpersvik 1900 - 1950.

Listan är inte fullständig.

<u>Båttyp</u>	<u>Namn</u>	<u>Ägare</u>
Galeaser:	Anny	Evert Grahn och Gustav Lundin
	Ellen	Adel Lindh
	Idefjord	Anker Andersson
	Agneta (vänerskuta)	Anker Andersson
Jakter:	Svea	Johan Jansson (bror till Gustav Jansson)
	Linnea	Johan Jansson (bror till Gustav Jansson)
	Vega	Thorvald Joelsson
	Liberty	Herman Pålsson
	Blenda	Gustav Jansson (far till Edla Grahn)
	Matilda	Martin Olsson
	Kronan	Anker Andersson
	Nordkap	Anker Andersson
	Frida	Karl Ek (farfar till Gustav Ek)
	Eidern	Boldevin Ek (bror till Karl Ek)
	Briljant	Evert Grahn och Henning Jansson
Engelska kuttrar:	Enavant	Adel Andersson och Hugo Andersson
	Forget me not	Adel Lindh
	Benefactor	Adel Lindh och Anders Clemensson
	Arne	Ernst Joelsson
	Valborg (Kämpa)	Flera ägare på Kämperöd samt Johan Joelsson på Kilebäck.

Vi vet inte särskilt mycket om hur och var man bodde i forna tiders Bohuslän. Längs hela kusten finns emellertid oansenliga stenhögar på öar och i strandlägen. Stenhögarna kallas tomtningar och har antagits vara husgrunder från medeltiden och senare. Oftast har man antagit att de varit enkla kojor, som har använts säsongsvis för fiske och säljakt. Själva "huset" kanske bara bestod av mast och segel eller en upp- och nedvänd båt. Att sådana använts till enkla bostäder är känt från senare tid. Huset låg gärna så att en brant klippa bildade en vägg eller ingrävt i en sluttning, en backstuga.

År 1894 byggde Josef Andersson huset, som skulle bli mitt barndomshem. Själva samhället bestod då av sju hus, belägna i den inre delen av viken. Samhället egentliga födelseår kan sägas vara år 1889. Då byggdes tre hus innanför den dåvarande stranden. Byggmästaren var amerikan. Ett av husen byggdes åt Adrian Abrahamsson, kallad Janne i Heljeröd, farfar till Edla Grahn, född Jansson. Edla gifte sig med skepparen Evert Grahn från Galtö och de bosatte sig i Kämpersvik, där de fortfarande bor, 82 år gamla. Evert tillbringade så gott som hela sitt yrkesverksamma liv till sjöss och Edla var först affärsbiträde och började sedan, år 1949, en pensionärsrörelse. Edla drev pensionatet fram till 1962. Sommargästerna hyrdes in i de flesta husen i samhället. Ortsborna själva tog sin tillflykt till källarna.

Man kan inte finna en klar gräns mellan de olika hustyper, som byggts i Bohuslän. Men med hjälp av hustypen kan man ändå dra slutsatser om hur gammalt ett hus som mest kan vara. Den dominerande hustypen i Kämpersvik är det västsvenska dubbelhuset.

Flerfrontshus från 30-talet. Närmast Siv Hammarströms, bakom Barneviks.

Det har en kvadratisk planlösning, i 1½ plan med tre rum och kök på nedre botten och ytterligare två eller flera rum på övervåningen, som dock inte alltid är inredd. Vi vet att dubbelhuset, som är en utveckling av enkelstugan inte fanns förrän på 1800-talet och vi vet att den speciella form av dubbelhuset som kallas flerfrontshus inte började byggas förrän vid sekelskiftet. Det finns andra kännetecken, som gör det möjligt att datera ett hus mera noggrant. Murstocken har ett speciellt utseende beroende på vem som murat den. Ofta är den också försedd med ett årtal, som muraren satt dit, kanske på uppdrag av husbyggaren. De flesta skorstenarna i Kämpersvik har murats av Gustav på Knipen eller hans son Edvard.

I tabell 2 redovisas de flesta husen i det centrala Kämpersvik med avseende på hustyp, byggår och andra kända uppgifter om huset och dess historia. Husens lägen redovisas på kartorna 1 och 2.

Jag har inte tagit med någon beskrivning över den bebyggelse, mest kataloghus, som tillkommit de senaste trettio åren, men det är viktigt att tala om att ett tiotal bostadshus byggts i samhällets östra del. Samtidigt har sjöbodarna och magasin i samhällets västra del byggts om till fritidshus. Just de hus där ingen gammal kämpersviksinvånare kunde tänka sig att bo betingar i dag de allra högsta priserna på grund av sitt sjönära läge. I samhällets västra del har också byggts ett nytt bostadshus. Det är ett kataloghus med liggande betsat "timmer" och kallas allmänt för "dalahuset".

Den största omvandlingen när det gäller bebyggelsen är femtio- och sextio-talens exploatering av jordbruksmark för fritidshus. Intill Kämpersvik finns tre större detaljplaneområden för fritidsändamål. Områdena är idag så gott som fullbyggda, vilket innebär ett par hundra fritidshus. Det är endast samhällets läge mellan bergen, som gör att samhällets karaktär av helårsbebyggelse i så hög grad behållits.

Tabell 2

Husen i Kämpersvik

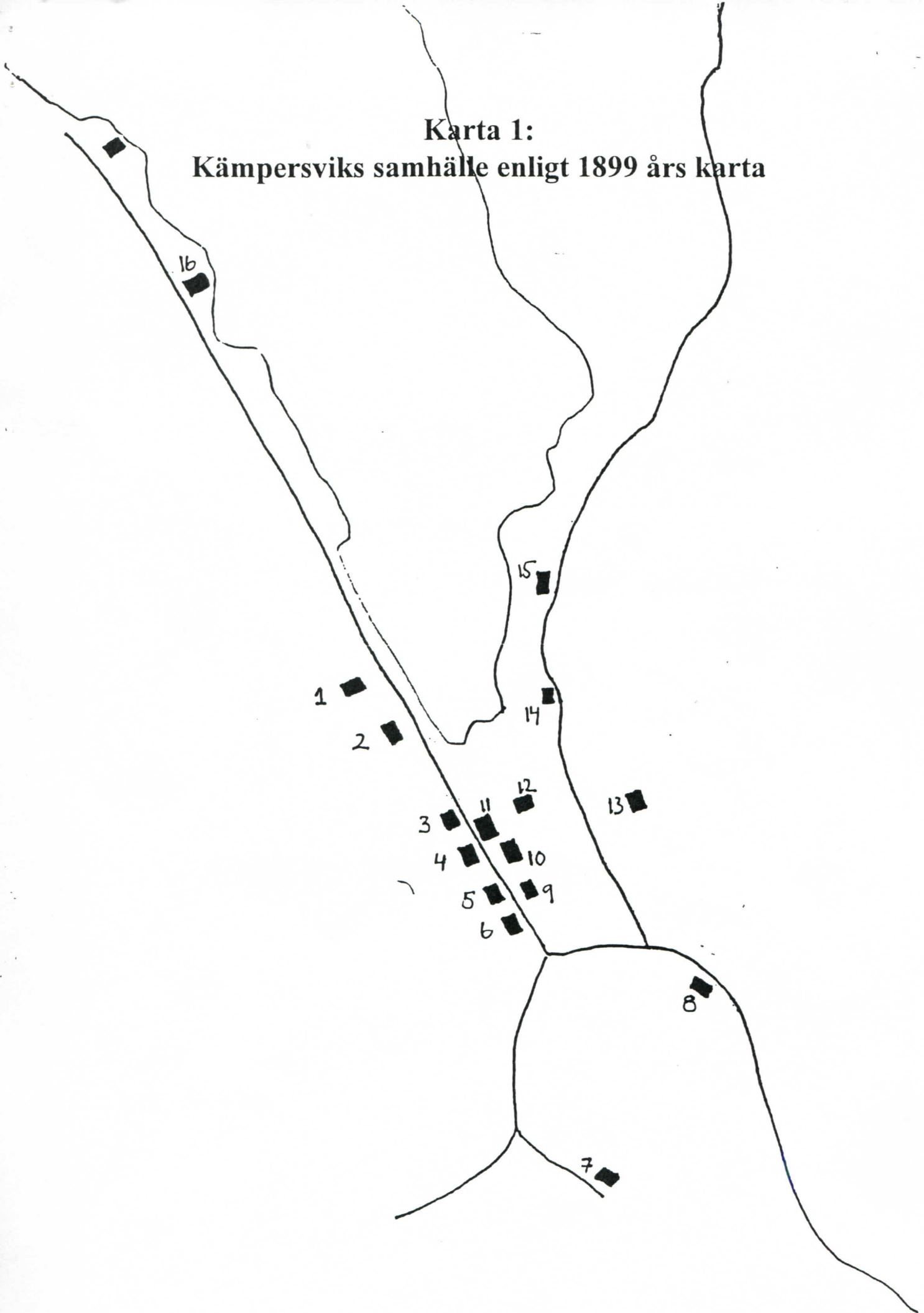
	Hustyp	Stenhuggartid	Sommargästtid
Hus nr 1	"Wingårdshuset" Byggt före 1900	Bostadshus, skeppare Uthyrning till stenhuggare	Fritidshus
Hus nr 2	"Fredholms" Enl traditionen äldsta (och fattigaste) huset i samhället. Enkelhus	Bostad och ölkafé. Innehavare Helga Fredholm	Fritidshus för Helga Fredholms barn. Kraftigt renoverat.
Hus nr 3	"Gunnar och Agdas" Byggt före 1900. Dubbelhus.	Bostad för Konrad och Konstantia fram till 1946 då Gunnar Jansson, född i hus nr 5 köpte det för 10.000 kronor.	Fritidshus för arvingar till Gunnar Jansson.
Hus nr 4	"Antons". Byggt 1889 av "amerikanen". Dubbelhus.	Bostad för "Skottorp-Eva", änka efter Johan Johansson, med fem barn. Inackordering och ölförsäljning för stenhuggare sedan bostad för Torborg, som gifte sig med Anton Pettersson. Postkontor.	Bostad för Anton Pettersson fram till 1995. Huset ägs av arvingarna.

Hus nr 5	"Huldass". Byggt 1889 av Johan Nett, drunknad 1918. Dubbelhus.	Bostad för Josef och Lina Jansson, Gunnar Janssons föräldrar. Lina gifte sig efter Josefs död med brodern Johan och flyttade till hus nr 9. Mjölkkaffär.	Bostad för Hulda, och efter hennes död obebott några år. Nu bostad för Huldass dotter Barbro.
Hus nr 6	"von Elerns". Byggt 1889 av Gustav Jansson. Dubbelhus.	Bostad för skepparen Gustav Jansson med familj, bland dem dottern Edla. Se hus nr 11. Kafé på andra våningen.	Sålt för 47.000 kronor till tandläkare Stig von Elern, som senare flyttat till Grebbestad. Numera uthyrt som helårsbostad.
Hus nr 7	Kämperöd. Gården byggd före 1900. Nuvarande bostadshus, tregavelhus, förmodligen 30-tal.	Bostad för John Pålsson, stenhuggare från Blekinge som gifte sig med dottern i huset, Olga. Lantbruk.	Åkermarken styckad till sommarstugetomter. Efter John Pålssons död bostad för arvingarna. Till salu.
Hus nr 8	Hagarne. Torp från före 1900.	Bostad för Johan i Hagarna, far till fiskaren Åke Johansson.	Fritidshus. Ägaren bosatt i Schweiz.
Hus nr 9	"Ingvars". Byggt 1889 av Johan Jansson. Dubbelhus.	Bostad för skepparen Johan och Lina Jansson.	Bostad för Astrid Jansson, änka efter Ingvar Jansson, son till Johan och Lina.
Hus nr 10	"Maggies". Byggt 1894 av Josef Andersson. Dubbelhus, om- och tillbyggt flera gånger.	Bostad för köpmannen och skepparen Josef och Eva Andersson, därefter sonen Wilhelm med norskfödda hustrun Maggie. Affär, båtbyggeri.	Affären upphörde 1966. Såld 1974 till Bengt och Annica Samzelius för 125.000 kronor. En lägenhet helårsuthyrd. Sommaruthyrning.
Hus nr 11	"Pensionatet". Byggt före 1900. Dubbelhus.	Bostad för "amerikanen". Sedan bostad för skepparen Evert och Edla Grahn. På gården fanns ett bageri, byggt 1889.	Bostad för Evert och Edla fram till 90-talet. Sedan bostad för dottern Eva m familj. Pensionatsrörelse 1949 - 1962. Bageriet "omgjort" till bostad för Evert och Edla.
Hus nr 12	"Pålssons". Byggt före 1900. Dubbelhus. Kraftigt renoverat.	Bostad för skepparen Herman Pålsson.	Uthyrt som sommarbostad efter Hermans död. Därefter helårsbostad för dottern m familj.

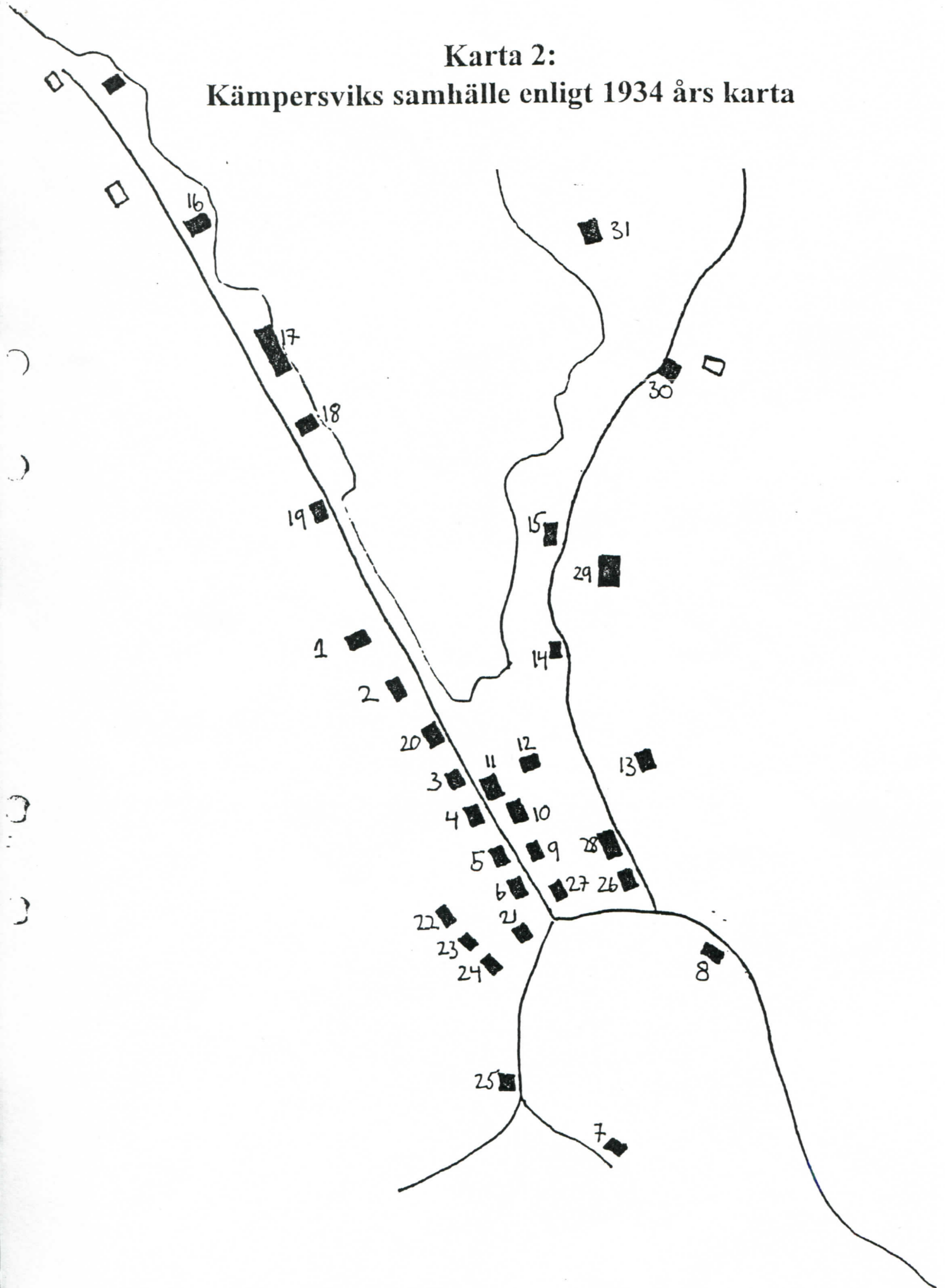
Hus nr 13	"Lindbergarnas" Byggt före 1900. Dubbelhus.	Bostad för snickaren E Lindberg med söner. Sko- makeri.	Bostad för sönerna Arthur och Erik, tvillingar och stenhugga- re. Efter deras död fritidshus. Ägaren bosatt i Schweiz.
Hus nr 14	"Långens". Byggt före 1900. Dubbel- hus.	Bostad för Lång. (Stenhuggare?)	Uthyrts till sommargäster under många år. Sålts som fritidshus på 80-talet. Ägaren bosatt i Stockholm.
Hus nr 15	"Skräddarns". Byggt före 1900. Dubbelhus (?)	Bostad för skräddaren.	Fritidshus. Senast sålt på 80- talet för 400.000 kronor.
Hus nr 16	Bolagshuset. Byggt 1898 av AB Kull- grens Enka. Stenhug- garbarack.	Bostäder för stenhuggare. Därefter magasin.	Kraftigt renoverat på 80-talet. Andelslägenheter för fritidsbo- ende.
Hus nr 17	"Affären". Byggt 1901 av Ernst Joels- son. Tillbyggt 1910. "Köpmanshus"	Bostad för köpmannen, skepparen och stenindustri- idkaren Ernst Joelsson och Irene (Se hus 20) med 13 barn. Affär.	Bostad för sonen Bertil med hustrun Greta. Affären lades ned på 1970-talet men är fort- farande öppen sommartid.
Hus nr 18	"Hellstrands". Byggt efter 1900. Ombyggt magasin (?).	Bostad för gumman Svens- son, som sålde öl och godis till stenhuggarna ur sin amerikakoffert. Tog betalt för fotogenen när pokerpar- tierna blev för långdragna.	Fritidshus.
Hus nr 19	"Ankers hus". Byggt 1930 av Anker An- dersson.	Bostad för byggmästaren, skepparen och fabrikören Anker Andersson m fam.	Fritidshus. Senast sålt 1995 för ca 2.000.000 kr. Ägaren bosatt i USA (?).
Hus nr 20	"Telegrafan". Byggt 1914 av Martin Ols- son. Flerfrontshus.	Bostad för köpmannen och skepparen Martin och Lou- ise Olsson med bl a dottern Irene, som senare övertog huset. Affär. Telegrafstation.	Bostad för Irene Joelsson, änka efter Ernst Joelsson. Irene är född år 1900 och är Kämper- sviks äldsta invånare.
Hus nr 21	"Monicas". Byggt efter 1900. Dubbel- hus. Om och till- byggt.	Bostad för Skötte-Fina, som hade inackordering av sten- huggare.	Under 70-talet sommarbostad. Sedan bostad för Monica Hammar m familj. (Släkthus)

Hus nr 22	"Martenius". Byggt år 1930 av byggmästare Anker Andersson. Valmat tak.	Bostad för stenhuggeriför- mannen på Kullgrens Enka, Larsson.	Fritidshus sedan 60-talet.
Hus nr 23	"Fritz". Byggt år 1930 av byggmästare Anker Andersson. Valmat tak.	Stenhuggarbostad.	Fritidshus.
Hus nr 24	Byggt efter 1900.	Stenhuggarbostad.	Bostad för sjökaptten Nordquist med fru.
Hus nr 25	"Ungers" Byggt efter 1900, möjligen tidigare. Flerfrontshus. Kraftigt renoverat och tillbyggt under 80-talet.	Tillhör gården Kämperöd, tidigare användning okänd.	Bostad för John Unger m familj. Till salu.
Hus nr 26	"Hammarströms". Byggt efter 1900.	Ingen uppgift	Bostad för polisänkan Hammarström.
Hus nr 27	"Einars". Byggt omkring 1930 av Anker Andersson.	Bostad för Einar Andersson. Taxirörelse.	Bostad för arvingarna.
Hus nr 28	"Barneviks".	Bostad för skeppare Ernfrid Pålsson.	Använt som sommarbostad av arvingarna under 70-talet. Sålts till fritidsboende. Ägaren bostatt i Schweiz.
Hus nr 29	Folkets hus. Byggt 1918 av Föreningen Folkets hus	Biograf, danslokal, kafé, föreläsningssamfund m m	Föreningslokal fram till mitten av 1960-talet. Sålts som fritidshus för 32.000 kr.
Hus nr 30	Kilebäck. Byggt omkring sekelskiftet, ev tidigare. Dubbelhus.	Bostad för skepparen Johan Joelsson och Elin. Bredvid huset uppfördes ett av de första sommarhusen i samhället.	Bostad för Elin fram till 1992. Sålts till fritidsboende för 1.400.000 kronor.
Hus nr 31	"John i Kilebäck". Byggt omkring 1930.	Bostad för åkaren m m John Johansson m familj.	Oförändrat.

**Karta 1:
Kämpersviks samhälle enligt 1899 års karta**

Karta 2:
Kämpersviks samhälle enligt 1934 års karta

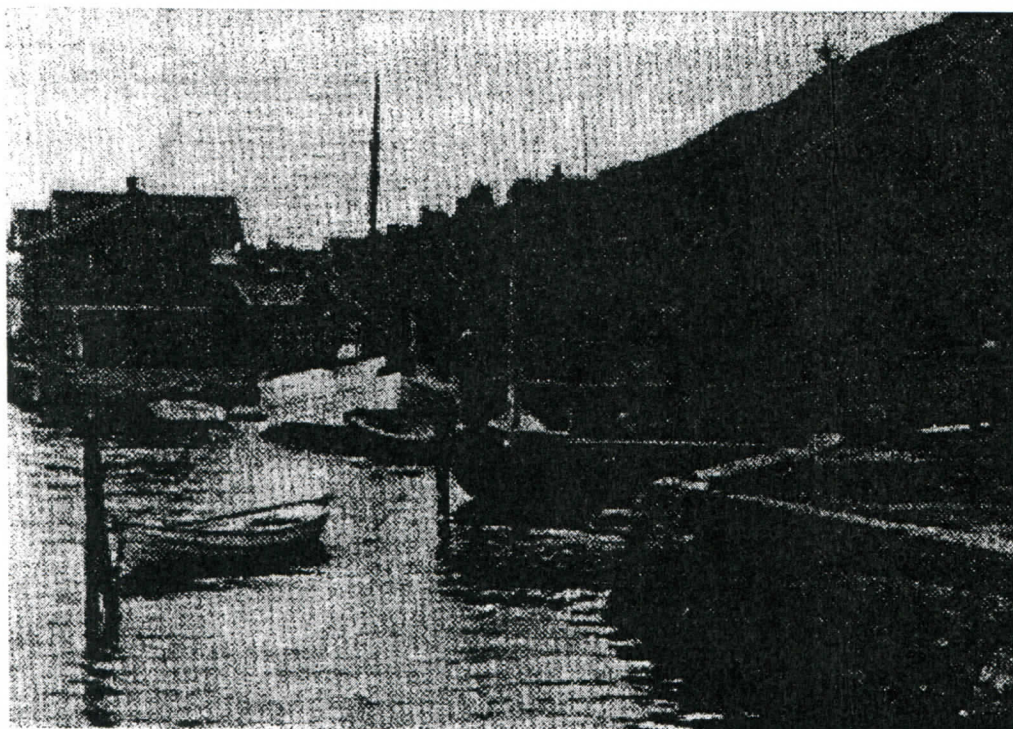

Kap 3. Faktorer bakom uppsvinget

Av föregående kapitel framgår att det var stenindustrin och de till den hörande näringarna, som låg bakom samhällets snabba uppsving vid sekelskiftet. Det går också att utläsa att det inte var stenhuggare och daglönare, som skördade frukterna. I stället var det i huvudsak traktens egen befolkning som svarade för uppsvinget. Främst var det handels- och transportnäringarna som skapade välstånd åt utövarna. Markägare med brytbara stenförekomster fick ett försprång genom att årliga arrenden tillförde kapital, som kunde investeras i olika verksamheter.

Kämpersviks geografiska läge med en skyddad och djup hamn i direkt anslutning till stenbrotten gav goda konkurrensfördelar. Samhället låg också bra till för utskeppning av spannmål från den innanföriggande jordbruksbygden.

Även om både kust- och utsjöfiske bedrevs i viss utsträckning har fiskenäringen knappast haft något avgörande inflytande på samhällsutvecklingen. Man kan dock konstatera att samhällsutvecklingen skjuter fart under en dokumenterad sillperiod från år 1877 och fram till sekelskiftet.

Vadbocken, båtarna och hodarna med magasin och köpmnashus ger en bild av Kämpersviks 50-tal. Om stenhuggartiden påminner kajskonungen av huggen granit.

Badgästerna kom tidigt till Kämpersvik. Någon betydelse för samhällets utveckling är det inte troligt att de haft. Däremot har de kanske hjälpt till att bromsa samhällets förfall.

Man kan slutligen konstatera att välståndet fördelades på relativt få individer men på ännu färre släkter. De mest framgångsrika familjerna förenades också genom gifte.

Kap 4. Några viktiga förändringar under 1900-talet

Drastiska förändringar i såväl den personliga ekonomin som i samhällsekonomin har under århundraden varit vardagsmat för bohussläktingarna. Fisket kunde på kort tid skapa förmögenheter men om oturen var framme kunde en storm medföra förlust av både båt och fångst och själva livet på köpet. Kämpersvik var alltså väl rustat att möta de radikalt nya förhållanden som stennäringen skapade. Befolkningen kunde snabbt ta till sig nya idéer och värderingar och ur förändringarna föddes tolerans och vidsynthet. Inte ens åsynen av kolsvarta negrer på bygatan kunde bringa hemmaborna ur fattningen.

Bohusbanans tillkomst betydde att Kämpersvik under en följd av år var en viktig knutpunkt för resande. Den bekvämaste förbindelsen till Fjällbacka var nämligen tåg till Orrekläpp, hästskjuts till Kämpersvik och härifrån båt till Fjällbacka. Avsaknaden av landsvägsbro över Anräsälven gjorde nämligen landvägen lång och besvärlig.

De ovanligt många stora husen i Kämpersvik speglar inte bara ett visst överdåd utan ger också uttryck för en utvecklingsoptimism och framtidstro också när storbrottstiden går mot sitt slut. Under slutet av 30-talet när ett nytt världskrig framstod som oundvikligt samtidigt som det stod klart att stennäringen snart spelat ut sin roll, då byggde Firma Josef Andersson till huset på både längden och höjden. Nymodigheter som elektricitet, hydroforer och WC anammades snabbt.

I början av 1930-talet kom elektriciteten till Kämpersvik.

*Sista kunden i F:a Josef Andersson Eftr. Maggie expedierar Jens Ek.
Året är 1966.*

De sociala konflikter, religiösa och politiska motsättningar och kulturkrockar som man tycker låge nära till hands under storbrottstiden blev aldrig särskilt tydliga i Kämpersvik. Det betyder inte att det inte fanns stora sociala skillnader. Dagsverkaren Julius Lundin och hustrun Olga bodde i ett rum och kök. De fick 17 barn. De schartauanskt uppfostrade "hemmaborna betraktade de ateistiskt lagda syndikalisterna och deras Folkets hus med viss skräck.

De förändringar som det svenska samhället i sin helhet undergick till följd av strejker, världskrig och politiska omvälvningar märktes naturligtvis också i Kämpersvik "men inte riktigt så mycket". Ingen svalt ens när arbetet tröt. I Ernst Joelssons affär, fick stenhuggarna betala med verklig hårdvaluta, nämligen gatsten, när pengarna tröt. Stenhögarna växte men den akuta nöden hölls borta.

Stor lokal betydelse hade statsbeställningarna av sten, som möjliggjorde en långsammare avveckling av stembrytningen i det hårt drabbade mellandistriktet. Bilismen och förbättrade väg- och järnvägskommunikationer slog visserligen ut delar av fraktfarten men ledde i gengäld till att antalet sommargäster ökade.

Bristen på arbetstillfällen på orten har under senare år medfört att Kämpersvik förvandlats till ett pensionärs- och sommargästsamhälle. Det finns motströmningar. Den höga livskvalitet som samhället erbjuder har lockat flera unga familjer till inflyttning. 80-talets fantasipriser på bostäder och mark har emellertid lett till att Kämpersvik mer och mer kommer i sommargäst-ägo.

Kap 5. Har Kämpersvik någon framtid?

Stenindustrin försvann men samhället levde vidare. Fraktfarten upphörde men samhället levde vidare. Kanske är det de stora svängningarna mellan de rika åren under sillperioderna och de fattiga åren när sillen uteblev, som har gjort att bohusläningar i så hög grad kunnat anpassa sig till olika förhållanden.

Självklart har Kämpersvik en framtid, men som vad, som en turistort med den huvudsakliga befolkningen boende där på sommaren, eller kommer antalet åretruntboende i Kämpersvik att öka, eller finns det en annan framtid för Kämpersvik?

I det här arbetet har jag tagit upp fraktfarten och stenhuggerierna som de huvudsakliga drivkrafterna till Kämpersviks framväxt under slutet av 1800-talet och början av 1900-talet. För ett nytt "lyft" av detta slag ser det ut att finnas små förutsättningar.

Även om kustsjöfarten med ökande miljöavgifter på landsvägstransporter skulle få en ny storhetstid kan knappast Kämpersvik räkna med att tillhöra de stora lastmetropolerna.

En ökad efterfrågan på gatsten och kantsten kan kanske hålla något eller några stenbrott igång i Bohuslän. De mera odedicerade gråröda graniter som kännetecknar det sk "mellandistriktet" tillhör emellertid inte de mest efterfrågade och de forna storbrotten är i dag praktiskt taget inringade av fritidshus.

Utfiskningen har minskat möjligheterna till ett kustnära fiske och en ny sillperiod kan knappast väntas. Exploateringen av jordbruksmark för fritidstomter har slutligen radikalt minskat förutsättningarna för ett bärkraftigt jordbruk. Om Kämpersvik ska få någon framtid som liknar det förgångna är därför tveksamt. Dessa näringar kommer aldrig att återigen "lyfta" fram Kämpersvik till det som det en gång var. Samhället kan tyckas på nåd och onåd utlämnat åt turismens och sommargästernas godtycke.

Ändå kanske Kämpersvik har sådana kvaliteter att det kommer att kunna fortsätta som ett levande skärgårdssamhälle. Fisket kan ersättas av vattenbruk, d v s odling av fisk, musslor, ostron och hummer. Utbyggnaden av AXE-nätet kan i förening med den nya IT-tekniken ge nya arbetstillfällen i form av distansarbete, där läget halvvägs mellan Oslo och Göteborg erbjuder fördelar. Förutsättningarna för vindkraft är goda.

Agenda 21, det viktigaste dokumentet från FN:s konferens om miljön i Rio 1992 betonar vikten av det resurssnåla och ekologiskt anpassade samhället och behovet av en god livsmiljö. I detta perspektiv har Kämpersvik utomordentliga resurser med sitt kustnära läge och med skog, sjöar och åkermark i sitt uppland.

Kanske är det därför nästa århundrades handlingsprogram för en bättre miljö och en långsiktigt hållbar utveckling som kommer att ge Kämpersvik en ny storhetstid.

Sammanfattning

Kämpersvik är ett ungt skärgårdssamhälle. I huvuddelen av bebyggelsen är yngre än hundra år och hela samhällets uppgång (och fall) har ägt rum under 1900-talet. Samhället har vuxit upp kring stenindustrin men det var inte stenhuggare som byggde samhället utan traktens skeppare, handelsmän och bönder.

I Kämpersvik bodde människor ur många olika samhällsklasser men det tycks inte ha funnits några större sociala motsättningar. De människor som vuxit upp under fattiga förhållanden har flera minnen av klasskillnader och sociala orättvisor än de som växte upp i mera förmögna familjer. En tänkbar förklaring till att motsättningarna inte varit större är att det egentligen inte fanns något samhälle innan stenhuggarna kom. Många stenhuggare gifte sig med döttrar till skeppare och bönder i trakten. Stenbrytningen innebar också extraförtjänster för torpare och fiskare som fick jobb som dagsverkare i stenbrotten.

Genom att samhället är så ungt och att de flesta av invånarna tillhör andra eller tredje generationen kämpersviksbor finns det också idag en stark samhörighet mellan de åretruntboende. Föreningslivet, som varit mycket väl utvecklat, har nästan dött ut. Den gamla samhällsföreningen, Föreningen Framåt Kämpersvik finns emellertid fortfarande och fungerar som ett kontaktorgan mellan ortsbor och sommargäster.

De äldsta invånarna har under sin livstid sett samhället undergå mycket stora förändringar. Från att i ett par tre decennier ha varit ett sjudande stenhuggarsamhälle med hundratals arbetstillfällen har Kämpersvik långsamt förvandlats till ett sommarsamhälle utan arbete, utan affärer och service och kanske utan framtid.

Men vårt moderna samhälle står inför stora utmaningar där miljöfrågorna kommer att ta allt större plats. Kämpersvik erbjuder goda förutsättningar för skapandet av ett resurssnålt och ut hålligt småskaligt samhälle med en hög livskvalitet.

Litteratur- och källförteckning

Skriftliga källor

Asklund, Bror	Gatsten och Kantsten	Kungl. boktryckeriet P.Å. Norstedt & Söner, Stockholm 1947
Cullberg, Carl	Bohuslän - ett gränslands historia	Risbergs Tryckeri AB, Uddevalla 1993
Ericsson, Agneta	Så har man byggt i Tanum	Bohusläningens Boktryckeri AB, Uddevalla 1984
Eriksson, Ulf G	Bohuslän	Tiba tryck AB, Stockholm 1983
FN (UNCED)	Agenda 21	Stockholm 1993
Hjörne, Lars	Bohuslän i våra hjärtan	GP 1980
Johnsen, Oscar Alb.	Bohuslens eiendomsforhold Indtill omkring freden i Roskilde	Alb. Cammermeyers forlag, Kristiania 1905
Karlsson, Frans-Erik	Bohuslän i ord och bild 2	Bohusläningen, 1902
Matz, Erling och Edvard	Möte med Bohuslän	Almqvist & Wiksell Tryckeri AB, Uppsala 1992
	Protokollbok för Folkets-hus Kämpersvik	Kämpersvik 1914-1956
	Sockenbeskrivningar i Göteborgs och Bohuslän	1902
Tanums Kulturnämnd	Kulturminnesvårdsprogram för Tanums kommun	Bohusläningens Boktryckeri AB, Uddevalla 1984
Werne, Finn	Bygge i Bohuslän	Fingraf AB, Södertälje 1983
Westerlind, Ann-Mari	Kustorter i Göteborgs och Bohuslän, Tanums kommun	Länstyrelsen i Göteborgs och Bohuslän, Göteborg 1982
Åberg, Alf	Vår svenska historia	De Tryck AB, 1990

Muntliga källor

Evert och Edla Grahn

Gustav Ek

Bertil och Greta Joelsson

Bengt Samzelius

Bildförteckning

1. Sida 3. Flygfoto över Kämpersvik omkring 1950, AB Flygtrafik, Dals Långed
2. Sida 6. Bohuslän, Ulf G Eriksson Stockholm 1983
3. Sida 8. Flygfoto över Kämpersvik 1960, AB Flygtrafik, Dals Långed
4. Sida 10. Möte med Bohuslän, Erling och Edvard Matz, Uppsala 1992
5. Sida 11. Bygge i Bohuslän, Finn Werne, Södertälje 1983
6. Sida 18. Kustorter i Göteborgs och Bohuslän, Tanums kommun, Göteborg 1982
7. Sida 19. Kort taget av Edla Grahn, 1966